

УДК 343.9.01

С. В. Ківалов

**КАТЕГОРІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У КОНТЕКСТІ ДОКТРИН
КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА**

Кримінальне право України в сучасних умовах зазнало багато змін, обумовлених динамікою суспільних процесів, характеристиками суспільно-політичного розвитку, особливостями та потребами реагування на актуальні загрози безпеці особистості, суспільству, державі. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати її гарантії на своїй території. Положення ч. 2 ст. 6 Конвенції передбачає можливість широкого тлумачення кримінально-правових відносин, які реалізуються в заходах державного примусу, що можуть бути формально й не пов'язані з писаним кримінальним законодавством держави.

Згідно з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної безпеки та оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 15 лютого 2008 р. та затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 (далі – Концепція), одним зі шляхів виходу з такої колізійної ситуації є запровадження в кримінальне законодавство України кримінального (підсудного) проступку [1, с. 20–23].

При цьому основними критеріями такого запровадження, згідно з положеннями Концепції, мають бути: 1) ступінь тяжкості та правові наслідки кримінально-караного діяння для особи, суспільства й держави; 2) практика застосування кримінального й адміністративного законодавства; 3) міжнародний досвід захисту людини, суспільства та держави від злочинів і проступків.

До того ж, як зазначає більшість учених, саме стан застосування та дії Кримінального кодексу України (далі – КК України), досвід інших держав щодо диференціації кримінального діяння, акти інституцій Ради Європи обумовили актуальність підготовки проектів і моделювання на теоретичному рівні законодавчих і доктринальних концептів щодо реформування кримінального законодавства у світлі запровадження інституту кримінальних проступків.

Свого часу було висловлено багато думок про необхідність теоретичного моделювання нормативних актів як доктринальної передумови розвитку деліктного законодавства [2; 3; 4; 5]. Саме цим шляхом, відповідно, і має йти сучасна кримінально-правова наука.

Окремим питанням сьогодення є ідея запровадження категорії проступку в кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України як одного з напрямів його реформування.

Актуальність цього питання особливо пов'язана з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р., який набрав чинності 19 листопада 2012 р. (далі – КПК України). У результаті прийняття цього кодифікованого законодавчого акта постала необхідність приведення у відповідність до

КПК України багатьох нормативно-правових актів, зокрема Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального, Митного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про виконавче провадження», Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», Закону України «Про охоронну діяльність», Закону України «Про міліцію», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та інших законодавчих актів. Із цією метою Кабінетом Міністрів України був розроблений і схвалений на засіданні 28 травня 2012 р. План організації підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Кримінального процесуального кодексу України, який також передбачає питання запровадження кримінальних проступків у чинне законодавство. Так, згідно з п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України закон України про кримінальну відповідальність – це законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон про кримінальні проступки).

Тому в положеннях КК України мова має йти не тільки про злочини, а й про кримінальні проступки, тобто про кримінальні правопорушення, що буде відповідати положенням КПК України. Звичайно, дещо дивною є ситуація, коли процесуальне законодавство визначає деякі поняття, які повинні спочатку бути визначені в матеріальному законодавстві, і було б більш логічним визначити процесуальні особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків на основі вже наявних відповідних норм матеріального права (враховуючи первинність матеріального кримінального права стосовно процесуального кримінального права), що дозволило б більш логічно й коректно визначити ті напрями диференціації кримінально-процесуальної форми, які відповідали б сутності визначених кримінальним законом кримінальних проступків.

Поспішне, до прийняття закону про кримінальні проступки, введення цієї категорії до тексту КПК України зумовило виникнення низки питань як щодо співвідношення норм матеріального та процесуального права в цьому аспекті, так і власне кримінально-процесуального характеру. Так, введення категорії кримінального проступку до КПК України викликало зауваження щодо класифікації кримінальних правопорушень у контексті нового КПК України [6, с. 8–14; 7, с. 133–137]; необхідності внесення змін до Конституції України та Загальної частини КК України [8]; розширення кола підстав кримінальної відповідальності [9, с. 131]. У зв'язку із цим констатується наявність впливу нового КПК України на інститути матеріального кримінального права [10, с. 256–257], положення КПК України розглядаються як орієнтири під час підготовки проекту закону України про кримінальні проступки [11, с. 17–18].

Крім того, проект закону України про кримінальні проступки в деяких аспектах недостатньо чітко регламентує особливості кримінального провадження щодо проступків. Аналізуючи положення КПК України, можна виділити деякі особливості кримінального (досудового й судового) провадження щодо кримінальних проступків. Відповідно, розслідування кримінальних проступків здійснюється у

формі дізнання (п. 4 ч. 1 ст. 3, ст. 215 КПК України). Частина 3 ст. 38 КПК України при цьому вказує на певні особливості визначення суб'єктного складу такої форми досудового розслідування: під час досудового розслідування кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, хоча КПК України чітко не визначає кола таких випадків. Вірно при цьому в літературі звертається увага на те, що законом не врегульовано й порядок призначення осіб, уповноважених на проведення розслідування у формі дізнання. Виходячи з того, що керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України), правозастосовникам залишається лише припускати, що призначати особу для проведення дізнання повинен керівник органу досудового розслідування, яким є начальник Головного слідчого управління МВС України, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ та інші посадові особи слідчих органів, перелік яких міститься в п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України [12].

Матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину не можуть бути об'єднані в одне провадження (ч. 2 ст. 217 КПК України), що пояснюється різними формами досудового розслідування цих двох видів кримінальних правопорушень.

Скороченим, порівняно з розслідуванням злочинів, є строк досудового розслідування кримінального проступку: воно, за загальним правилом, повинно бути закінчено протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру. Цей строк може бути продовжений районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором, однак загальний строк не може перевищувати двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299 КПК України). Підтримуємо позицію Д.С. Азарова: чому до цього переліку не ввійшла застава, пояснити важко [6, с. 11]. Крім того, немає чіткої вказівки на те, що може бути застосовано затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку, проте аналіз ст. 207 КПК України вказує на те, що затримання такої особи допускається [13, с. 585].

Під час досудового розслідування кримінальних проступків заборонено проводити негласні слідчі (розшукові) дії; усі інші слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України, можуть проводитися.

Певні особливості має закінчення досудового розслідування кримінальних проступків. Слідчий зобов'язаний у найкоротший строк, проте не пізніше двадцяти п'яти днів після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із таких процесуальних документів: 1) проект рішення про закриття кримінального провадження; 2) проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 4) клопотання про про-

довження строку досудового розслідування. Ці документи можуть бути складені також прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Прокурор зобов'язаний до закінчення тридцятиденного терміну після повідомлення особі про підозру здійснити одну із зазначених дій: 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 4) подати клопотання про продовження строку досудового розслідування. Відповідно, під час розслідування кримінальних проступків лише прокурор може винести постанову про закриття кримінального провадження за всіма підставами, передбаченими ч. 1 ст. 284 КПК України.

У разі закінчення досудового розслідування кримінального проступку зверненням до суду з обвинувальним актом, якщо підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини та згоден із розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, у якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку – без проведення судового розгляду в судовому засіданні. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що в разі надання згоди на розгляд обвинувального акта в спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, прокурор зобов'язаний впевнитися в добровільності згоди підозрюваного й потерпілого на розгляд обвинувального акта в спрощеному провадженні. У разі отримання такої згоди прокурор надсилає до суду обвинувальний акт із клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, до якого обов'язково додаються: 1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди зі встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта в спрощеному провадженні; 2) письмова заява потерпілого щодо згоди зі встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта в спрощеному провадженні; 3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості. При цьому важливо звернути увагу на те, що письмова заява підозрюваного щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди зі встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта в спрощеному провадженні мають бути складені в присутності захисника (п. 1 ч. 3 ст. 302 КПК України), що вказує на обов'язковість залучення захисника в досудове розслідування кримінальних проступків, хоча це й не передбачено ст. 52 КПК України.

Спрошене провадження щодо кримінальних проступків є одним з особливих порядків провадження в суді першої інстанції. Суд має право розглянути обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини та згоден із розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не виступає проти такого розгляду.

Враховуючи таку можливість суду, розгляду клопотання обвинуваченого про застосування спрощеного провадження повинна приділятися особлива увага під час судового засідання, на якому суд повинен з'ясувати: 1) зрозумілість обвинуваченому суті пред'явленого обвинувачення; 2) усвідомлення обвинуваченим наслідків застосування спрощеного провадження; 3) добровільність заявленого клопотання; 4) факт консультування обвинуваченого із захисником із питань доцільності заявлення клопотання; 5) згода обвинуваченого з пред'явленим обвинуваченням [14, с. 129]. У разі необхідності суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта, який надійшов із клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження.

Суд повинен розглянути обвинувальний акт із клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні щодо кримінального проступку й ухвалити вирок у п'ятиденний строк із дня їх отримання. У вирокі замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження (ч. 2 ст. 382 КПК України).

У цілому, аналізуючи норми КПК України, які регламентують кримінальне провадження щодо кримінальних проступків, варто підтримати пропозицію виокремити зазначене провадження в так звані «Особливі порядки кримінального провадження», передбачені розділом VI КПК України [15].

Також у контексті кримінального провадження щодо кримінальних проступків треба звернути увагу ще на один аспект. Глава 36 КПК України регламентує кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Можливо, у майбутньому деякі з вказаних у ст. 477 КПК України кримінальних правопорушень будуть віднесені законодавцем до кримінальних проступків, що додасть до процесуальної форми провадження щодо кримінальних проступків процесуальні особливості початку кримінального провадження щодо них (ч. 1 ст. 477 КПК України), особливості їх закриття у зв'язку з відмовою потерпілого (у випадках, передбачених КПК України, його представника) від обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Таким чином, після прийняття закону України про кримінальні проступки КПК України потребуватиме узгодження з його положеннями для забезпечення відповідності викладеної в ньому моделі спрощеного кримінального провадження щодо кримінальних проступків його матеріально-правовим ознакам.

Засади введення інституту кримінальних проступків було запроваджено за чотири роки до прийняття нового КПК України, тому прийняття КПК України не ви-

значило необхідність запровадження інституту кримінальних проступків, а лише прискорило й актуалізувало вказане питання.

Ученими Національного університету «Одеська юридична академія» було підготовлено модельний проект Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків [16, с. 122]. До речі, у Верховній Раді України знаходяться декілька законопроектів із цього приводу, проте всі вони побудовані на інших системних передумовах запровадження інституту кримінального проступку в кримінальне законодавство України [17; 18].

Підготовлений проект Кримінального кодексу України було спрямовано на реалізацію положень п. 1 розділу II Концепції, пп. 2 п. 2 Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р., пп. «а» п. 1 розділу II Рекомендацій № 6R(87)18 Комітету міністрів Ради Європи щодо спрощення кримінального правосуддя [19].

Виділимо найбільш значущі теоретичні проблеми, які мають практичне значення.

1. *Передумови запровадження.* Встановлення того факту, що категорія кримінального проступку й необхідність наукового пошуку в дослідженні цього питання обумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми обставинами розвитку правової системи. До внутрішніх системно-правових передумов можна віднести питання надмірної криміналізації, а до зовнішніх – позитивний досвід країн Європи щодо диференціації кримінального правопорушення на декілька видів.

Як центральний стрижневий елемент теоретичної моделі КК України вводиться концепт «кримінального правопорушення», що має об'єднувати кримінальні проступки та злочини. З позиції методології юридичної науки саме КК України має визначати, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями (злочинами або кримінальними проступками); які покарання, інші заходи кримінально-правового впливу застосовуються до осіб, що їх вчинили. Підставою кримінальної відповідальності має бути вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого законом.

Такий підхід дозволить залишити в силі всі попередні напрацювання в галузі кримінально-правової догматики. Відомо, що більшість учених наголошують на необхідності розробки окремих КК України та Кодексу про кримінальні проступки. Деякі фахівці говорять про необхідність виділення двох книг в Особливій частині КК України: книги про злочини й книги про кримінальні проступки [20, с. 182–186]. Остання модель, відповідно, існує в законодавстві Франції, Румунії. Наш підхід до цього питання з точки зору законодавчої техніки є дещо іншим: ми пропонуємо збереження логіки побудови КК України, виділяючи в Особливій частині деякі основні склади кримінальних правопорушень як проступки. Вважаємо, таке бачення трансформації злочинів невеликої тяжкості й адміністративних деліктів, які не є управлінськими, в інститут кримінальних проступків забезпечить наступність подальшого розвитку кримінального законодавства України.

2. *Моделі й системи кримінального проступку.* У питанні запровадження інституту кримінальних проступків сформувалося декілька підходів, які визнача-

ють різні «моделі» систем кримінальних проступків та особливості цього діяння як інституту кримінального права України.

Першою є модель, згідно з якою основою для визначення системи кримінальних проступків є неуправлінські проступки, а також управлінські правопорушення. Згідно з таким розумінням у систему діянь пропонується включати багато управлінських правопорушень, зокрема адміністративних і митних.

Деякі вчені, проаналізувавши деліктне законодавство України, запропонували віднести до системи кримінальних проступків: 1) приблизно 90 простих складів проступків, які передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення й Митним кодексом України та мають бути криміналізовані з установами за їх вчинення суворих кримінальних покарань; 2) приблизно 100 простих складів проступків, які наразі є злочинами невеликої тяжкості згідно із чинним КК України. При цьому одним з основних доказів трансформації такої кількості складів адміністративних правопорушень вважається те, що чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає можливість застосування за адміністративні правопорушення таких заходів: арешт – у 24 випадках; виправні роботи – у 13 випадках; громадські роботи – 17 випадках; конфіскацію – у 75 випадках; великого розміру штрафу (від 1,3 до 5 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян) – у 40 випадках; судову юрисдикцію щодо понад 150 складів адміністративних проступків. Тобто під час визначення системи діянь, які необхідно трансформувати до кримінальних проступків, застосовано підхід виокремлення за «формальними критеріями», тобто за видом заходів стягнення, які за своїм змістом і характером можна віднести до кримінально-правових [20, с. 182–186].

Разом із тим, вважаємо, що вказаний підхід не повинен застосовуватися як «абсолютний» критерій трансформації адміністративних правопорушень і злочинів невеликої тяжкості до кримінальних проступків, тобто за окремі адміністративні правопорушення стягнення можуть бути надмірно жорсткими (за передбачення адміністративного арешту) і фактично можуть на практиці не застосовуватися, проте автоматична трансформація їх як кримінальних проступків, вважаємо, призведе до надмірної криміналізації й матиме зворотній ефект (замість гуманізації кримінального законодавства відбудеться розширення сфери його регулювання).

Другою є модель, відповідно до якої трансформації в кримінальні проступки підлягають лише ті з правопорушень, які за природою є неуправлінськими проступками, а також окремі злочини невеликої тяжкості, тобто злочини, за які передбачено покарання до 2 років позбавлення волі згідно з КК України. Вказану модель частково було закладено в Концепції [1, с. 20–23]. Щодо критеріїв трансформації злочинів невеликої тяжкості в межах другої моделі, то їх пропонувалося декілька. Так, на думку В.О. Навроцького, до кримінальних проступків необхідно віднести злочини, за які передбачено покарання, не пов'язані з позбавленням волі [21]. П.Л. Фріс пропонував віднести до кримінальних проступків як злочини невеликої тяжкості, так і окремі злочини середньої тяжкості, за які передбачалося покарання до 3 років позбавлення волі [22, с. 166–171]. Вважаємо, під час визначення критерію необхідно враховувати узагальнене бачення наукового середовища щодо співвідношення таких підсистем кримінального правопорушення, як кримі-

нальний проступок і злочин, а сам критерій повинна підтримувати більшість представників галузі кримінального права. На нашу думку, за вчинення кримінальних проступків не повинно застосовуватися позбавлення волі.

3. *Зміна поняття «злочин» на «кримінальне правопорушення».* Система суспільно небезпечних діянь, які згідно із чинним КК України визнаються як злочин, пропонується змінити на поняття «кримінальне правопорушення». При цьому вказаний вид діяння пропонується поділити на два підвиди: кримінальний проступок і злочин. Під час визначення вказаних видів кримінальних правопорушень пропонується використовувати ознаки злочину, названі в ст. 11 КК України, з урахування певних особливостей.

Таким чином, злочин, згідно з позицією розробників моделі КК України, є такий вид кримінального правопорушення, який має підвищений ступінь суспільної небезпеки, що може спричинити значну шкоду охоронюваним відносинам і тягне за собою судимість, а кримінальний проступок – знижений ступінь суспільної небезпеки, який не має тягнути судимість.

Кримінальне правопорушення пропонуємо визначати як суспільно небезпечне, винне, кримінально протиправне діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта кримінального правопорушення, а кримінальний проступок – як вид кримінального правопорушення, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, яке не зумовлює судимості.

У такому сенсі ознаки кримінального проступку обумовлені поглинанням не просто багатьох складів (дисциплінарних, адміністративних, цивільно-правових) правопорушень складами злочинів, а й соціальними характеристиками посягань на основні суспільні цінності. Кримінальний проступок характеризується тим, що його об'єктивна сторона охоплює ознаки адміністративних, дисциплінарних і/або цивільно-правових правопорушень, а конструкція об'єкта проступку сформульована таким чином: основний безпосередній об'єкт діяння – порушення певного порядку діяльності та/або управління (виконання цивільно-правових зобов'язань тощо); безпосередній обов'язковий додатковий об'єкт діяння – здоров'я, психіка та інші об'єкти, які умовно можна віднести до «вертикальних суспільних відносин», тобто об'єкти злочинів, які належать до природних прав і порушуються опосередковано через інші горизонтальні відносини [23, с. 100–133].

У структурі Особливої частини запропонованої моделі КК України відокремлюються кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, її волі, честі й гідності, статевої свободи та статевої недоторканості тощо. Одночасно із цим запропоновано нову редакцію ст. ст. 24, 121, 122-4, 123, 140, 178, 185-1, 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

До об'єктів кримінально-правової охорони чинного адміністративного регулювання, на думку науковців, треба віднести об'єкти, що ставляться під охорону таких статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, як ст. 44 «Незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів...», ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності», ч. ч. 1, 2 ст. 104 «Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських куль-

тур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств», ст. 173 «Дрібне хуліганство», ч. 2 ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного примусу», ст. 180 «Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння», ст. 181-1 «Заняття проституцією», ст. 185 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», ст. 185-9 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника транспорту, який здійснює контроль за перевезенням пасажирів», ст. 185-10 «Злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника ДПС України». Тобто за основу пропонується обрати не такі види правопорушень, як управлінські правопорушення, що пропонувалося М.І. Хавронюком, а лише окремі найнебезпечніші делікти з положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, які за своїм змістом не є управлінськими.

Вказані делікти поруч зі злочинами невеликої тяжкості й деякими злочинами приватного обвинувачення пропонується трансформувати в кримінальні проступки [16, с. 122].

4. *Наслідки кримінального проступку й злочину, їх системи, а також інші заходи кримінально-правового впливу.* Стосовно правової природи заходів кримінально-правового впливу, що мають застосовуватися за кримінальні проступки, то на підставі аналізу наукових позицій інших науковців і проектів щодо внесення змін до КК України отримано такі висновки: як міра відповідальності не може виступати покарання, оскільки вказаний захід стягнення може застосовуватися лише за вчинення злочину. Більш обґрунтованим і таким, що узгоджується з положеннями Конституції України, є поняття «кримінального стягнення».

У зв'язку із цим під час реформування системи злочинів у кримінальні правопорушення поряд із поділом кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки необхідно передбачити поділ заходів впливу на «кримінальні стягнення» й «покарання», які повинні застосовуватися за різні види кримінальних правопорушень. За кримінальні проступки повинні застосовуватися кримінальні стягнення, а за злочини – покарання [24, с. 185–188].

Тобто в моделі КК України відстоюється позиція щодо недоцільності вживання терміна «покарання» як форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні проступки. Обґрунтовується, що більше відповідає стану розвитку сучасної кримінально-правової доктрини термін «кримінальне стягнення», що не пов'язано з обмеженням або позбавленням волі.

Покарання в модельному КК України пропонується визначити як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого та зумовлює судимість. Стягнення є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального проступку, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Стягнення не має тягнути судимості. Обґрунтованою є система кримінальних стягнень. До осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального

проступку, судом можуть бути застосовані такі види стягнень: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) виправні роботи; 5) арешт.

Під час призначення покарання та стягнення суд враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виходячи з: 1) класифікації кримінальних правопорушень; 2) особливостей конкретного кримінального правопорушення й обставин його вчинення: форма вини, час, місце, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів кримінальної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо кримінальне правопорушення вчинено групою осіб, поширеність кримінального правопорушення; 3) наявності, характеру та ступеня тяжкості наслідків, що спричинені потерпілому, державі та третім особам у результаті вчинення кримінального правопорушення; 4) характеру відносин винної особи з потерпілим.

Враховуючи новітні тенденції в кримінально-правовому реагуванні за вчинення кримінальних правопорушень, пропонуємо передбачити інші заходи, які не пов'язані з покаранням і стягненнями (заходи безпеки): 1) спеціальна конфіскація майна; 2) примусові заходи медичного характеру; 3) примусове лікування; 4) примусові заходи виховного характеру. Встановлено, що підстави застосування інших заходів, не пов'язаних із покаранням і стягненням, визначаються законом.

Вищевказане є лише узагальненою позицією теоретичної моделі КК України, підготовленою фахівцями Національного університету «Одеська юридична академія», разом із тим і до сьогодні висловлюються достатньо суперечливі думки щодо природи інституту кримінального проступку, які часто за своїм змістом є протилежними. Тому в науковому середовищі пропонується ідея розробки певного програмного документа, який би визначив засади запровадження інституту кримінального проступку та деталізував окремі положення Концепції.

Так, слушною є пропозиція В.І. Борисова, В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна щодо розробки Концепції запровадження інституту кримінальних проступків із метою вирішення принципових питань, зокрема таких: яким має бути місце розташування відповідних норм у системі національного законодавства, якою має бути форма закону про кримінальні проступки та його орієнтовний зміст, які необхідно брати критерії для розмежування видів кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів), якими повинні бути правові наслідки (їх природа й види) за вчинення кримінальних проступків і злочинів [25, с. 104–107; 26, с. 4–5].

Отже, підхід комплексного моделювання й доктринального забезпечення розвитку кримінального та кримінального процесуального права в сучасних умовах є перспективним методом дослідження та, безумовно, має як теоретичне, так і практичне значення.

Література

1. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 (станом на 1 вересня 2011 р.) // Офіційний вісник України. – К. : Логос, 2008. – № 27. – С. 20–23.
2. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / [Г.З. Анашкин, С.В. Бородин, И.М. Гальперин, Н.И. Загородников и др.] ; отв. ред. С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1987. – 276 с.

3. Тишкевич С.И. Единая теория уголовного нормотворчества и квалификации преступлений. Основные концептуальные положения. Теоретическая модель уголовного кодекса суверенной Республики Беларусь / С.И. Тишкевич. – Минск : Изд-во АМ МВД РБ, 1992. – 181 с.
4. Гаухман Л.Д. Новый УК РФ: бланкетность, декларативность, казуистичность / Л.Д. Гаухман // Уголовное право в XXI веке : материалы международной научной конференции на юридическом факультете МГУ (г. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г.) / ред. кол. : Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Ф. Кузнецова, А.А. Матвеева, И.М. Тяжкова. – М. : МГУ им. М.В. Ломоносова, 2002. – С. 57–61.
5. Копиленко О.Л. Правове моделювання як ефективний засіб нормативно-правової уніфікації у правотворчості / О.Л. Копиленко, Г.О. Мурашин // Університетські наукові записки / Хмельницьк. ун-т упр. та права ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – Хмельницький : ХУУП, 2005. – № 1–2. – С. 24–31.
6. Азаров Д.С. Класифікація кримінальних правопорушень у контексті нового КПК: усілякі хиби / Д.С. Азаров // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : Б. в., 2013. – С. 8–14.
7. Соболев О.І. Законодавча класифікація злочинів та категорія кримінального проступку / О.І. Соболев // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : Б. в., 2013. – С. 133–137.
8. Ковальчук Д.А. Деякі питання відповідності норм Кримінального процесуального та Кримінального кодексів України / Д.А. Ковальчук // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : Б. в., 2013. – С. 76–79.
9. Пономаренко Ю.А. Основні кримінально-правові новели, привнесені новим КПК України / Ю.А. Пономаренко // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : Б. в., 2013. – С. 130–133.
10. Бурдін В.М. Вплив нового Кримінального процесуального кодексу України на інститути матеріального кримінального права / В.М. Бурдін // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – С. 255–263.
11. Задоя К.П. Положення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року як орієнтири при підготовці проекту закону України про кримінальні проступки / К.П. Задоя // Адвокат. – 2012. – № 10(145). – С. 17–18.
12. Черечукіна Д.В. Теперішні враження бувалою слідчого на окремі положення нового КПК України / Д.В. Черечукіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp-iguvd.lg.ua/d130101.html>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
14. Томин С.В. Спрошене провадження щодо кримінальних проступків як різновид особливого порядку провадження в суді першої інстанції / С.В. Томин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 20. – Ч. II. – Т. 3. – С. 123–131.
15. Темніков О.В. Кримінальні проступки у світлі теорії кримінального процесуального права / О.В. Темніков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kp-lduvs.at.ua/Conferenc/proces/temnikov_prostupok-na_inter-konferenc..doc.
16. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві : [монографія] / авт. кол. : В.О. Туляков, Н.А. Мірошниченко та ін. – О. : Юридична література, 2012. – 312 с.
17. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків : проект Закону України від 28 лютого 2012 р. № 10126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706.
18. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект Закону України від 3 березня 2012 р. № 10146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.

19. Рекомендація № 6R(87)18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_339.
20. Хавронюк М.І. Концепцією визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати / М.І. Хавронюк // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 жовтня 2012 р.) / редкол. : В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 182–186.
21. Навроцький В.О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи / В.О. Навроцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=13&d=673>.
22. Фріс П.Л. Ознаки та склад кримінального проступку / П.Л. Фріс // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – 2007. – № 2. – С. 166–171.
23. Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія / М.М. Дмитрук. – О. : Юридична література, 2014. – 224 с.
24. Мирошніченко Н.М. Правові наслідки кримінального проступку / Н.М. Мирошніченко // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 1–2 березня 2013 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ : Б. в., 2013. – С. 185–188.
25. Борисов В.І. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку / В.І. Борисов // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 9. – С. 104–107.
26. Тацій В.Я. Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін // Голос України. – 2013. – № 66. – С. 4–5.

Анотація

Кивалов С. В. Категорія кримінальних проступків у контексті доктрин кримінального та кримінального процесуального права. – Стаття.

Статтю присвячено питанням передумов та особливостей побудови сучасного кримінального законодавства з врахуванням необхідності введення категорії кримінальних проступків. Аналізується теоретична модель Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. Зроблено висновок про необхідність подальшої розробки теоретичних моделей законопроектів у галузі кримінальної юстиції.

Ключові слова: нормативна модель, кримінальний проступок, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Аннотация

Кивалов С. В. Категория уголовных проступков в контексте доктрин уголовного и уголовно-процессуального права. – Статья.

Статья посвящена вопросам предпосылок и особенностей построения современного уголовного законодательства с учетом необходимости введения категории уголовных проступков. Анализируется теоретическая модель Уголовного кодекса Украины и Уголовного процессуального кодекса Украины. Сделан вывод о необходимости дальнейшей разработки теоретических моделей законопроектов в области уголовной юстиции.

Ключевые слова: нормативная модель, уголовный проступок, Уголовный кодекс Украины, Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Summary

Kivalov S. V. Category of misdemeanor in the context of criminal law and criminal proceedings law. – Article.

The article is devoted to presupposition and particularities of modern Criminal legislation construction taking into account the necessity of misdemeanors category providing. It is analyzed the theoretical model of Criminal Law and Criminal Proceedings Law codes of Ukraine. It was concluded about the necessity of the further development of theoretical models of Law drafts in the sphere of Criminal Justice.

Key words: normative model, misdemeanor, Criminal Code of Ukraine, Criminal Procedure Code of Ukraine.